

Hvordan dekkes fremtidens kompetansebehov?

*Torbjørn Hægeland
Statistisk sentralbyrå
27. oktober 2014*

Hva skal vi leve av ?

- Spørsmålet «Utdanner vi rett kompetanse for fremtiden?»
- ... er nært beslektet med eller avledet fra spørsmålet....
- «Hva (i all verden) skal vi leve av i fremtiden (når oljen tar slutt)?»
- Vi vet egentlig ikke så mye om hvilke næringer og hvilken kompetanse som blir viktige i fremtiden
 - Vi vet en del om demografisk utvikling og hva den medfører
 - Hva er kompetansebehovene til «de ufødte næringsklyngene»?
- Vi vet at vi skal leve av vårt eget arbeid (som nå)
- Kompetent og omstillingsdyktig arbeidsstyrke viktig grunnlag for å ta i bruk ny teknologi og utnytte nye muligheter

Utdanning og økonomisk vekst

- Produktivitetsvekst gjennom teknologiske endringer (hvordan vi gjør ting) viktigste kilde til vekst og velstand
- Produktivitetsvekst kommer ikke av seg selv
- Å skape eller å ta i bruk ny teknologi krever innovasjon, imitasjon eller implementering
- Dette krever kunnskap og ferdigheter
- Utdanning er viktig kilde til disse ferdighetene
- Ikke opplagt at «markedet ordner opp»
 - Mengde – type - fordeling
- Det offentlige er tungt inne i utdanningssektoren i de fleste land – på ulike måter

Utdanningspolitikkenes rolle (litt snevert)

- Bidra til
 - godt samsvar mellom tilgang på kompetanse av ulike slag (tilbud) og samfunnets behov for denne kompetansen (etterspørsel),
 - på en måte som maksimerer velferden
 - og at den nødvendige kompetansen produseres effektivt
- Tilbudet bestemmes i stor grad av individuelle valg, kapasitet i utdanningssystemet og internasjonal migrasjon, og er nokså gitt på kort sikt
- Etterspørselen bestemmes av mange faktorer
- Ofte vil man nå en «likevekt» der tilbud er lik etterspørsel, men ikke alle likevekter er like gode

Hva driver endringer i etterspørsel etter ulike typer arbeidskraft?

- Endringer i næringsstruktur – nye produkter
- Ulike næringer bruker ulike typer arbeidskraft
 - Fra jordbruk til industri til privat og offentlig tjenesteyting
 - Globalisering endrer næringsstrukturen i alle land
- Endringer i teknologi (hvordan vi produserer)
 - Hvordan de samme næringene produserer de samme typer produkter (eks. banktjenester)
 - Hånd i hånd med organisasjonsmessige endringer

Hva har skjedd med etterspørselen over tid?

- Sterk økning i etterspørselen etter utdannet arbeidskraft over tid
- Drevet av endringer *mellom* og *innad* i næringer
- Teknologiske endringer og globalisering
 - Har vridd etterspørselen i favør av mer utdannet arbeidskraft
- Økt etterspørsel etter arbeidsintensive tjenester når inntektsnivået øker
 - Utføres ofte av arbeidskraft med lavere utdanning
- Demografiske forhold

Hva bestemmer tilbud av ulike typer arbeidskraft

- Ungdommers preferanser og valg
 - På hvilket grunnlag foretas de?
 - Når foretas de reelle valgene?
- Fullføring og gjennomstrømming
- Dimensjoneringen av utdanningssystemet
 - Studentenes preferanser gjennom søking
 - Institusjonenes insentiver
 - Politiske prioriteringer
- Utdanningskvalitet
 - Kompetanse følger ikke automatisk fra antall skoleår eller studiepoeng
- Internasjonal migrasjon
 - Hvor mange kommer (netto) til Norge – med hvilken kompetanse?

Framskrivninger av etterspørsel og tilbud av arbeidskraft etter utdanning mot 2030

- Ungdommens utdanningsvalg fortsetter som i dag
- Makroøkonomi og næringsstruktur utvikler seg slik vi tror
- Trender i etterspørsel etter ulike typer arbeidskraft innad i næringer fortsetter
- Innvandringen blir som vi tror
- To SSB-rapporter:
 - 2014/31 (Gjefsen, Gunnes og Stølen)
 - 2013/48 (*Cappelen, Gjefsen, Gjelsvik, Holm og Stølen*)

Hovedtrekk i beregningsopplegget - tilbud

- Bruker SSBs mikrosimuleringsmodell MOSART
- Tar utgangspunkt i siste befolkningsframskrivinger
- Framskrivinger av utdanningsvalg under forutsetning om gitte (konstante) utdanningstilbøyeligheter
- Innvandrere har samme utdanning som nylig ankomne (etter alder, kjønn og landgruppe)
- Avgang gjennom pensjonering, utvandring eller død
- Gir til sammen en framskriving av befolkning og arbeidsstyrke etter utdanning

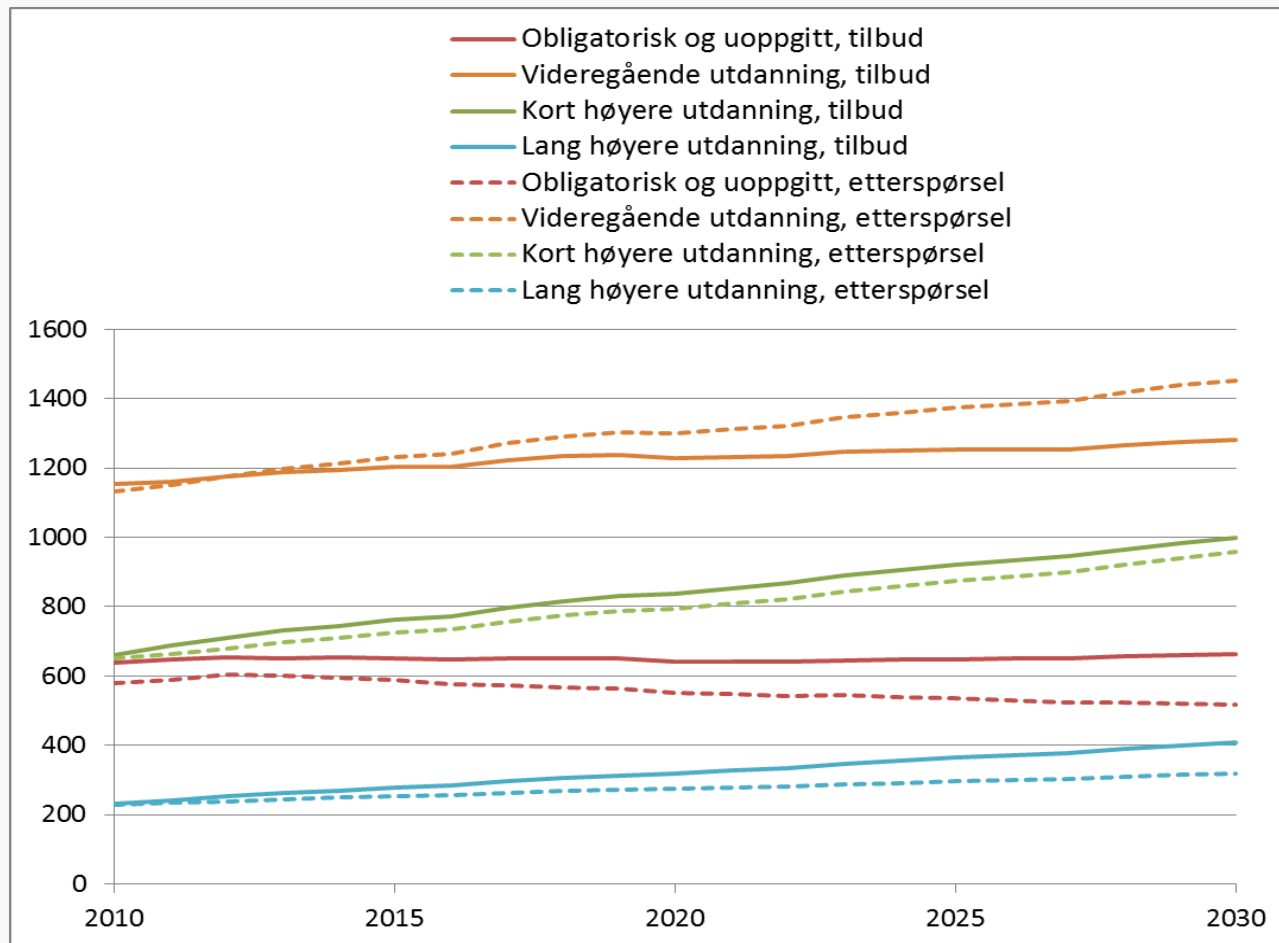
Hovedtrekk i beregningsopplegget - etterspørsel

- Bruker SSBs makroøkonomiske modell MODAG
 - Makroøkonomisk modell med flere næringer
 - Etterspørsel etter arbeidskraft påvirket av næringsstrukturen
 - Arbeidskraften inndelt i 5 utdanningsgrupper etter nivå – Substitusjon, trender har betydning for sammensetningen
 - Videre oppsplitting i 28 utdanningsgrupper – trender i sammensetningen
- Legger til grunn en jevn utvikling i norsk økonomi med gradvis nedbygging av petroleumsaktiviteten, som beskrevet i andre rapporter fra SSB

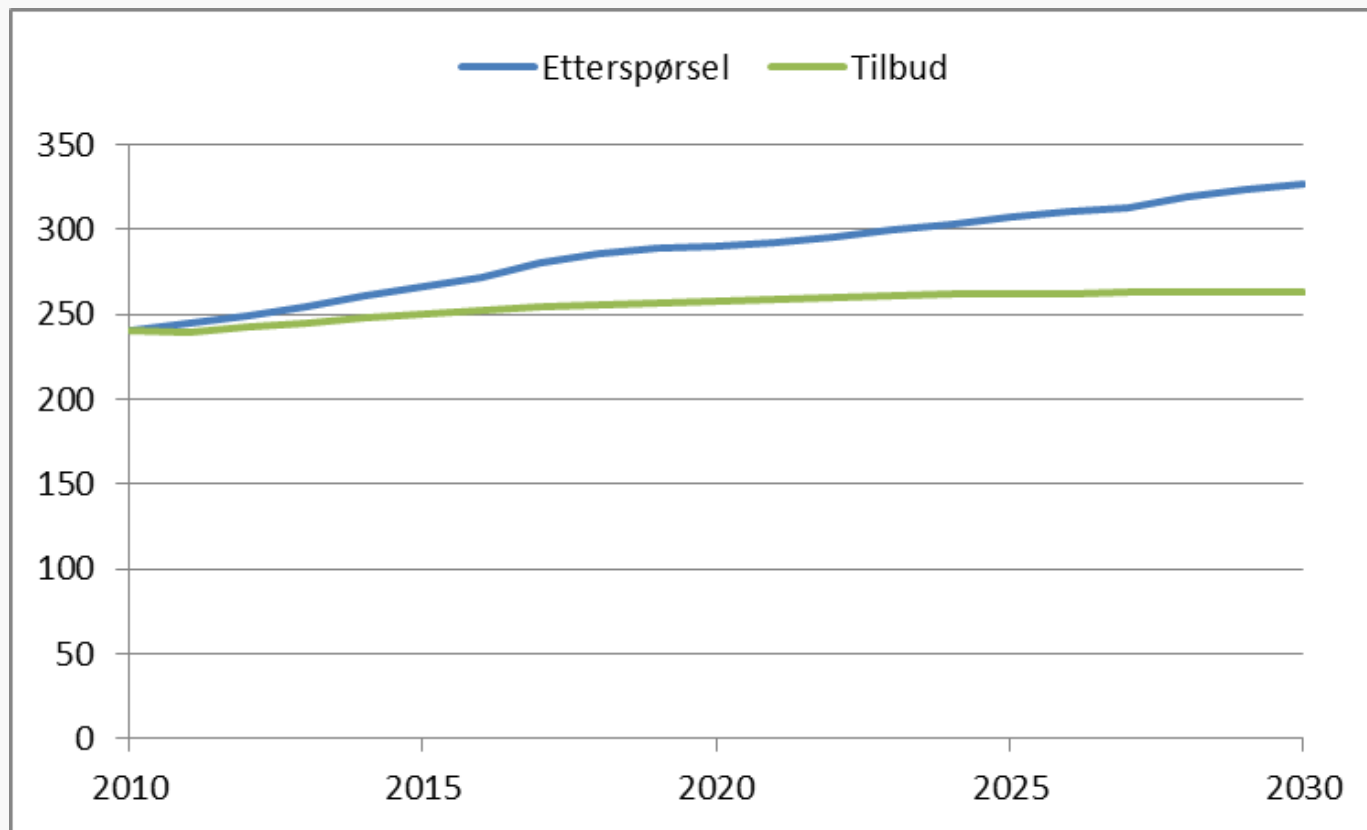
Viktigste trekk fram mot 2030

- Klar økning i etterspørselen etter arbeidskraft med videregående fagutdanning
- Den største utfordringen består i at for få gjennomfører videregående fagutdanning
- Knapphet på lærere
- Økende knapphet på sykepleiere
- Fortsatt økning i etterspørselen etter arbeidskraft med utdanning fra universitet og høyskole
- Etter hvert eliminert knapphet på ingeniører og andre med realfagsbakgrunn
- Tilbudet ser ut til å vokse mer enn etterspørselen for høyere utdanning innen økonomi og administrasjon, samfunnsvitenskap, jus og humanistiske fag

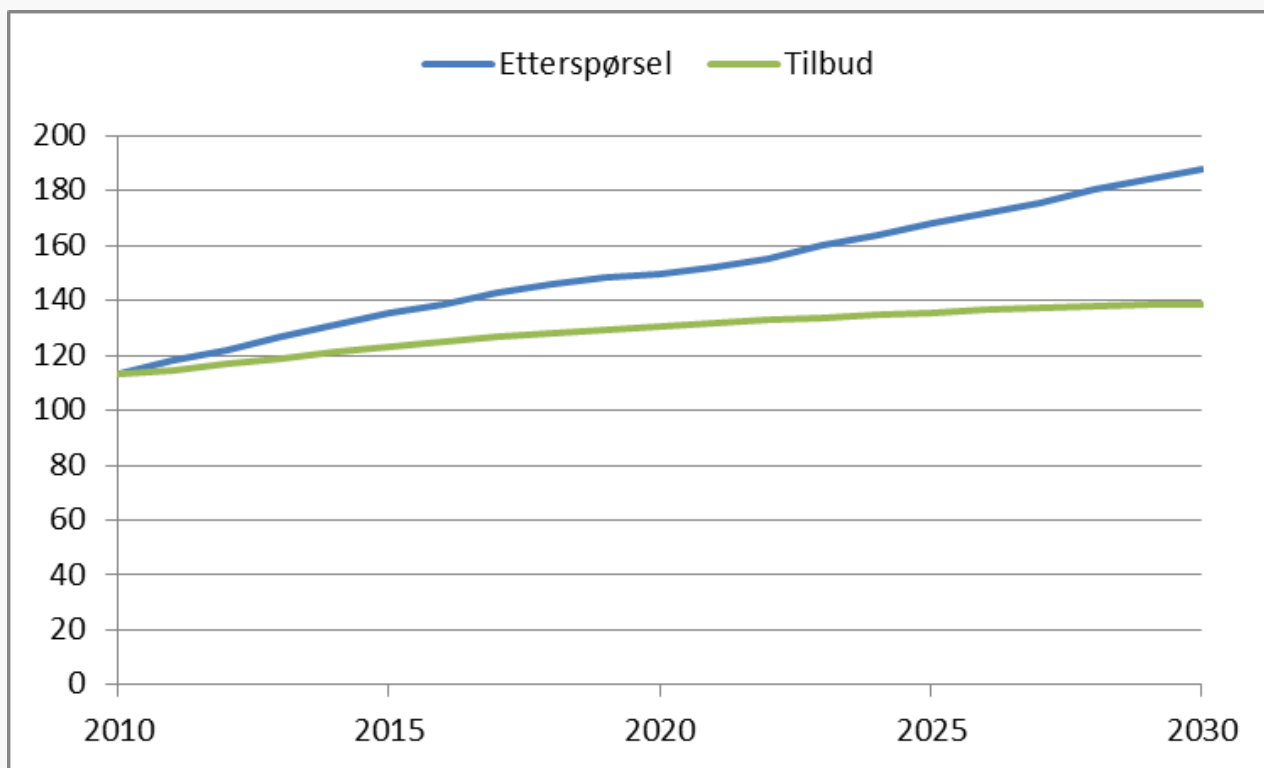
Tilbud og etterspørsel etter utdanningsnivå (i 1000 personer)

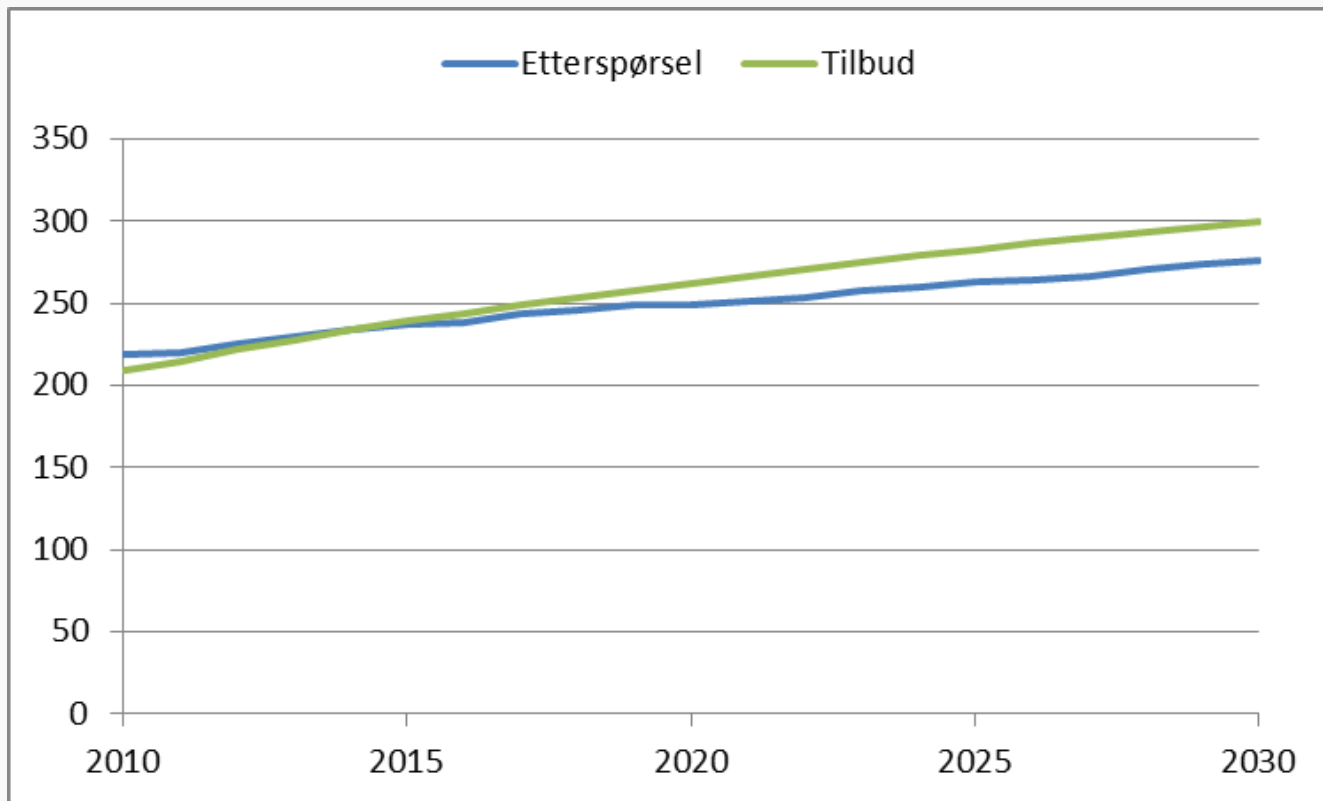
Elektrofag, mekaniske fag og maskinfag

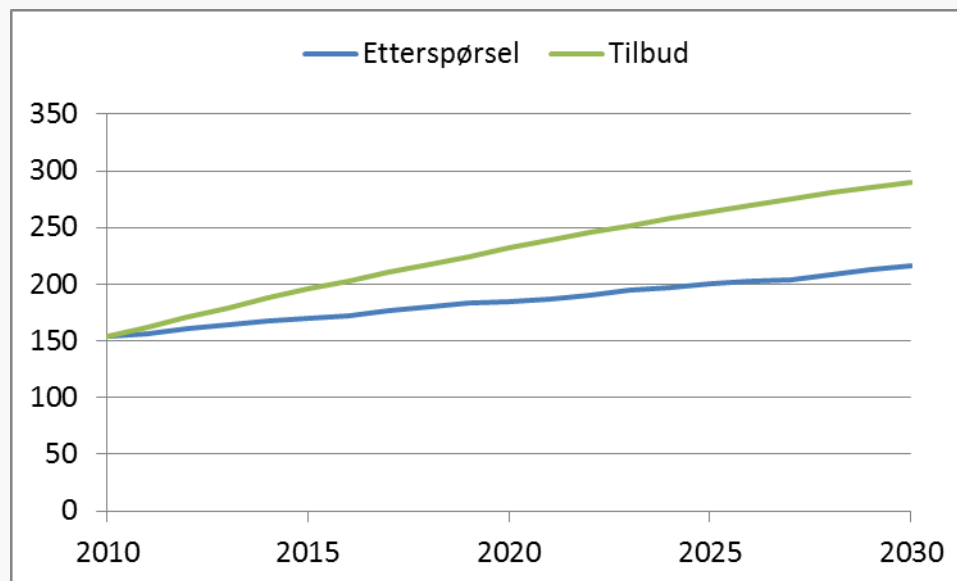
Bygg- og anleggsgfag

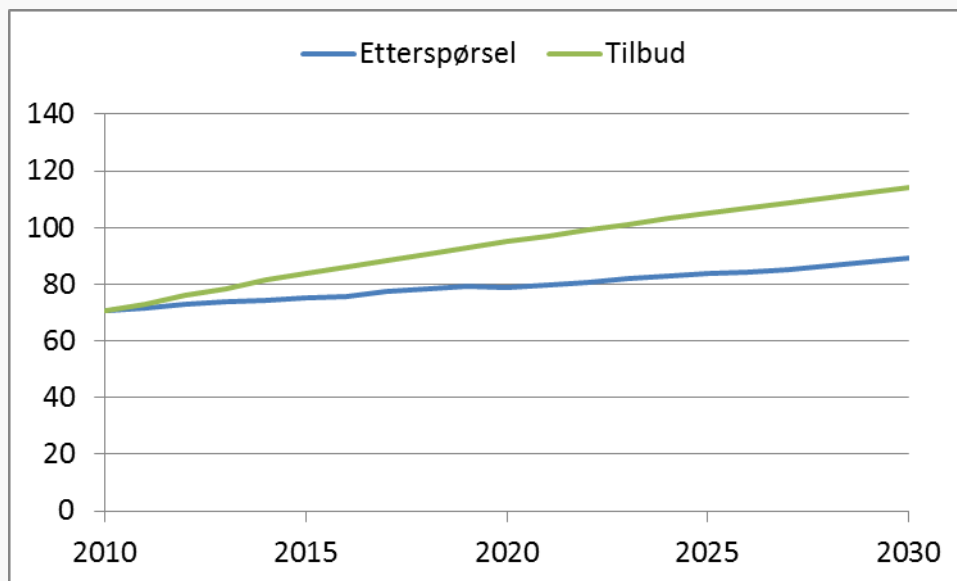
Sum ingeniører og realfag

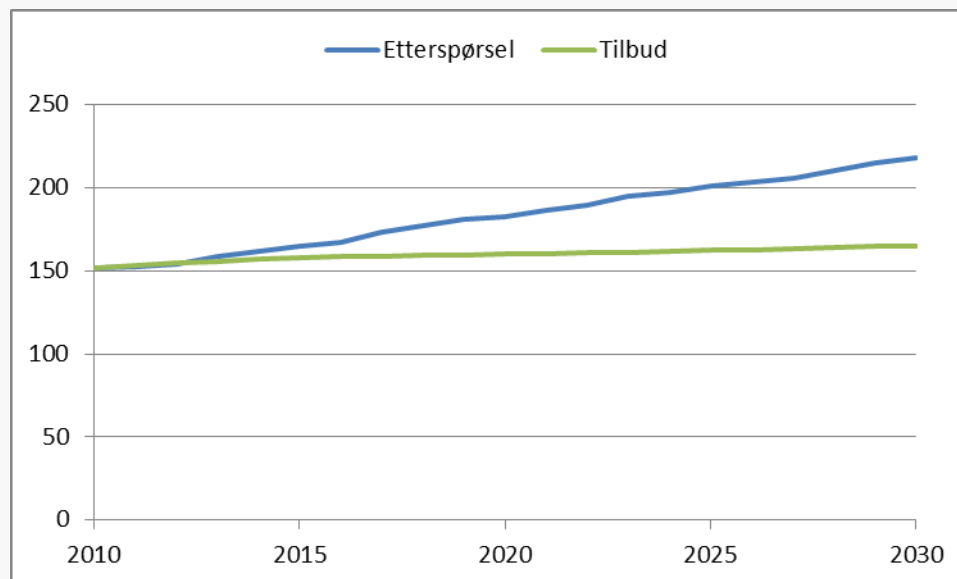
Økonomi og administrasjon

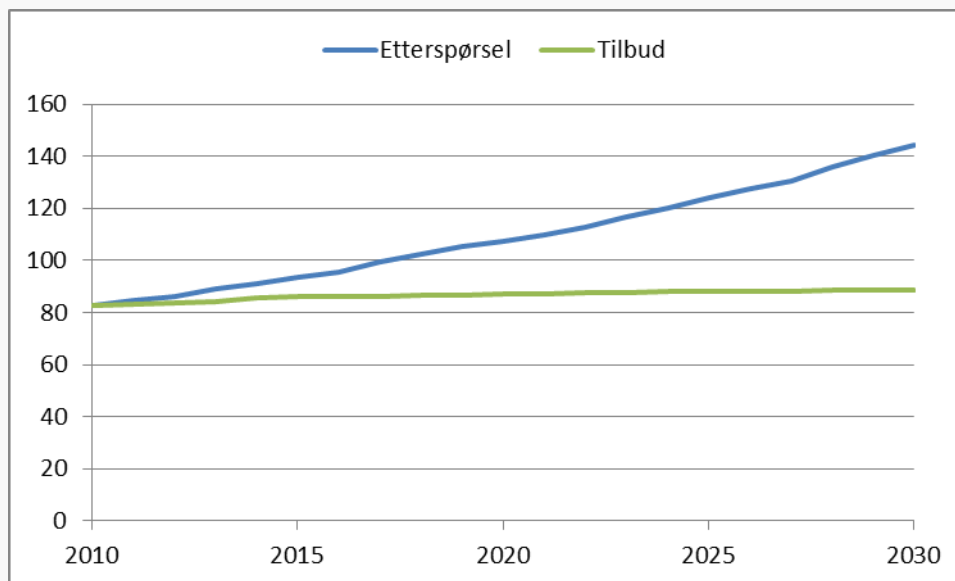
Humanistiske fag, totalt

Lærere, lavere grad

Pleie- og omsorgsfag, høyskole

Framskrivninger – ikke prognoser

- Mange likevektsmekanismer er ikke modellert
- Forutsetter at «mye fortsetter som nå»
- Men markedskreftene vil motvirke eventuelle ubalanser...
 - Arbeidsgiverne vil sysselsette nærliggende typer arbeidskraft
 - Næringsstrukturen kan påvirkes av tilgang på arbeidskraft
 - Ubalanser kan påvirke relative lønninger
 - Ubalanser kan påvirke ungdoms utdanningsvalg
 - Arbeidsinnvandring kan påvirkes av arbeidsmarkedet
- En likevekt vil nås, men ikke alle likevekter er gode
- De ubalansene som følger av en framskrivning av dagens situasjon gir relevant informasjon til ulike aktører

«Rett kompetanse» handler om mer enn utdanningsvalg og -dimensjonering

- Kvalitet i barnehage og grunnskole – en forutsetning for at flest mulig skal kunne velge å utdanne seg videre
 - Forskjeller viser seg tidlig
- Fullføring og gjennomstrømming i videregående og høyere utdanning
 - Kvalitet i utdanningen
- Arbeidsmarkedsdeltakelse gjennom yrkeslivet
 - Stimulanser til å tilby sin kompetanse
 - Omstillingsevne
- Avgang fra arbeidslivet, til trygd eller pensjon
- Må totalt sett gi muligheter for og stimulans til å foreta «de rette valgene»